

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE TİCARİ DEREGÜLASYONUN EKONOMİK ETKİLERİ

Doç.Dr. Şevki ÖZBİLEN
ADÜ. Nazilli İİBF Öğr. Üyesi

ABSTRACT

Commercial deregulation is a concept which has appeared in the economic literature, recently. This liberalisation movements, continuously increasing both developed and developing countries, are becoming much more widespread in developing countries. In turn increasing protection tendencies have been observed in developed economies under the name of deregulations.

Commercial deregulation, to large extent, is related to the economic structure. In other words, it depends on any increases in production, employment and prices. The success of liberalisation may increase if they comply with the macro economic policies. Otherwise it is possible to face harmonization problems.

Giriş

Günümüzde ekonomi literatüründe moda haline gelmiş iki kavram mevcuttur; küreselleşme ve globalleşme. Bu görüşler doğrultusunda, gerek gelişmiş ülkelerde ve gerekse gelişmekte olan ülkelerde, yeni oluşumlar yaşanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bir çoğunda serbest ticaret denemeleri yapılırken, gelişmiş ülkelerde, koruma eğilimlerinin arttığı gözlenmektedir.

Ticaretin deregülasyonu, büyük ölçüde ekonomik yapı ile doğrudan bağlıdır. Yani, daha çok üretimin yapısına, istihdam ve fiyat artışlarına bağlıdır. Bununla birlikte, bazı gelişmekte olan ülkelerde ticari reformlar, önemli sayılabilecek bir takım problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bunun nedeni de, ticari deregülasyonun sonuçlarıyla diğer makro ekonomik hedeflerin doğru bir şekilde uyumlaştırılmasında karşılaşılan sorunlardır. Ancak, sürekli olarak geri planda tutulan, serbest ticaretin bütçe üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerinin incelenmesi de uygulamaya konulan yeni stratejilerin başarısı için büyük önem taşımaktadır.

Literatürde, dış ticarete deregülasyonun mali sonuçlarının sistematik olarak analiz edildiği çalışmalar, yok denecek kadar azdır. Oysa, gümrük tarifelerinde yapılan indirimler ve deregülasyonu destekleyen uygun mali politikaların bütçe üzerindeki etkileri hakkında incelemeler ve analizler yapılması, bulguların uyumlaştırma çerçevesinde yeniden

yorumlanması, şüphesiz ki deregülasyonun başarısını artıracak önemli faktörlerdir. Devletlerin ticaret politikalarını değiştirip-değiştirmemeleri konusunda alacakları kararlarda, ticari korumacılığın sağladığı mali desteğin boyutları da çok önemlidir; serbestleşme sonucu katlanılacağı muhtemel olan mali kayıpları telafi ederek, bütçe dengesini sağlayacak yeni makro ekonomik politikalar uygulamaya konulamaz ise, ticari reformların harekete geçirilmesi çok zorlaşacaktır. Bu durum, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önem taşımaktadır.

Bu önemi gözönüne alarak, bu kısa makalede, ticari deregülasyonun kamu sektörünün mali yapısı üzerindeki etkileri incelenirken, dış ticaretin döviz kuru politikalarına bağlı olması nedeniyle, döviz kurunun sabit ve esnek olmasının etkileri de dikkate alınarak, deregülasyonun faydasının, maliyetine göre daha uzun sürede görülebileceği gözardı edilmeden, bu bağlamda serbest ticaretin kısa ve uzun dönemde bütçe üzerindeki olası etkileri de incelenecektir.

1-Ticari Deregülasyonun Kısa Dönemde Makro Ekonomik Etkileri

Ticari deregülasyonun makro ekonomik etkileri, ancak uzun dönemde ortaya çıkabilir. Genellikle ticari deregülasyon büyük çapta ve tek taraflı olarak, döviz kurundaki artışlar, ya da devalüasyonlarla birlikte uygulanmaktadır. Ancak, böyle bir uygulama sayesinde, ödemeler dengesindeki açıklar kapatılabilir ve ithal ikameci endüstride, istihdam kayıpları önlenir. Döviz kurunda yapılan devalüasyonla, yani ülke milli parasının değeri düşürülerek, ülke mallarının daha ucuz hale getirmesi suretiyle, ihraç malları üreten sanayilerin ihracatları artırılabilir, dolayısıyla da genişlemesi kolaylaştırılabilir.

Döviz kuru sabit tutulduğu takdirde, tarifelerdeki azalma nedeniyle iç piyasalardaki talep nispi olarak ucuzlayan ithal mallara kayar. Bu kayma da, iç piyasadaki üretimde bir azalmaya neden olacaktır(Dornbusch,1986). Üretimin azalması hemen ardından istihdam sorununu getirecektir. Böylece, uzun dönemde işsizlik sorununun giderek artmasına ve gelir dağılımındaki bozukluğun, daha da kötüleşmesine neden olacaktır. Bu da ekonomik faaliyetlerde genel bir daralma olacak anlamındadır. Çünkü, böyle dönemlerde ihraç malları sanayiinden, diğer sanayi kollarına işçi kaydırmak pek mümkün olamaz. Bunun sonucu olarak da, ithalattaki artış, dış ticaret dengelerinde negatif etkiler yaratır.

Ekonomik faaliyetlerin seviyelerinde meydana gelen daralmanın ve ödemeler dengesindeki negatif gelişmelerin, bütçe üzerinde olumsuz etkiler yarattığı bilinmektedir(Raisen,1989). Bu olumsuz etkiler, yalnızca tarife azaltılması nedeniyle devlet gelirlerinin azalmasıyla sınırlı kalmaz; bunun yanında, makro ekonomik sonuçlar da ortaya çıkacaktır. Bilinmelidir ki, ekonomideki olumsuzluklar hep birden ve aynı sektörde ortaya çıkmaz. Zamana yayılı olarak, uygulanan politikaların sonuçları olarak, uzun dönemde ve çoğu kez, bütün sektörlerde birden ortaya çıkar. Çünkü, ithal mallarla rekabet eden

sanayiler, biraz daha hassas, daha çabuk etki altında kalabildiği halde, ithal mal talebinin artması ve ithalatın gerçekleşmesi arasındaki mesafe uzun zaman alabilir.

Demek oluyor ki, ticari deregülasyonu gerçekleştirmenin birinci yolu, gerçek develüasyonların yapılması ve iki işlem arasındaki ilişkilerin belirlenmesidir. O zaman da döviz kuru ayarlaması problemi ortaya çıkacaktır, ki, bunun da seviyesinin tesbit edilmesi zor olmasına rağmen, yapılmalıdır.

Ticari deregülasyon işlemlerinin başlangıcında döviz kurunun hemen düşürülmesine müsaade edilirse, ithal büyümesi daha yavaş olacak ve deregülasyonun geniş çapta verimliliği artırıcı etkisi daha çabuk ortaya çıkacaktır. Böylece, geçici işsizlik sorunu daha az etkili olarak belirecektir. Sabit ve dalgalı kur sistemi şeklindeki iki alternatif döviz kuru uygulaması sonucu yapılacak develüasyonların bütçe üzerindeki etkileri farklı sonuçlar doğurabilir. Şimdi, bütçe üzerindeki etkilerini inceleyelim.

2-Ticari Deregülasyonun Bütçe Üzerindeki Etkilerinin Analizi

Ticari deregülasyon politikalarının ilk etkileri, ticari vergi gelirlerinde kendini gösterir. Tarifelerde uygulanacak bir indirim, ithal mallarından alınacak vergi miktarında bir azalma meydana getirecektir. Gelirlerin tepkisi, sadece tarife oranlarının değişimine bağlı olarak değil, aynı zamanda ithal mallarının fiyat ve gelir esnekliğine, ithal malları arasındaki ikame esnekliğine, ithalatın piyasa yapısına, tüketicinin bir vergi ödemekte olduğunu algılama derecesine ve tabii ki döviz kuru esnekliğinin derecesine bağlıdır.

Öte yandan, tarifelerdeki indirim, ithal mallarından alınacak vergileri hemen etkilediği halde, ticari vergi gelirleri, tarife indirimlerinin değerindeki düşmeye paralel olarak düşmez. Şimdi, yukarıdaki föktörleri sırasıyla inceleyelim.

- İthal malları talebinin fiyat ve gelir esneklikleri: Ticari deregülasyon uygulamasında ithalat gümrük tarifeleri düşürüldüğü takdirde, ithal mallarının miktarının artması, bir yerde daha düşük tarife oranları sonucu ortaya çıkabilecek gelir kaybını telafi edebilecektir. Bu telafinin derecesi, deregülasyonun derecesine, ithal malları üzerindeki talebin fiyat esnekliğine ve iç piyasadaki ithal mallarla, rekabetçi sanayilerin arzındaki değişmeye bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Eğer, fiyat esnekliği 1' den büyükse, net vergi geliri artışı söz konusu olacaktır. Bu durumda, talep edilen ithal malları artışı vergi matrahını yükseltip, vergi oranlarındaki indirim sonucu ortaya çıkacak kaybı fazlasıyla telafi edecektir. Uygulamada, kısa vadede fiyat esnekliği çok düşüktür. Bu durum, gelirden ani bir azalmaya sebep olur. Uzun dönemde ise, fiyat esnekliğinin artması, vergi gelirlerindeki düşüşü tersine çevirecek bir etki yaratacaktır. İthal malları üzerine konulan vergilerin iki türlü etkisi ortaya çıkar; birincisi, doğrudan etkidir. Belli bir faaliyet seviyesinde, tarife oranlarındaki kesinti halkın vergi sonrası kullanılabilir gelir ve harcamalarını yükseltir. Bunun yanında, ithal malları tüketiminde ortaya çıkabilecek herhangi bir artış, talep eğrisinin dış bükey olmasına

neden olur ve gelirden artış sağlanır. Fakat, bunun gelirler üzerindeki etkisi çok küçük olarak belirebilir. İkincisi ise, ithal ikameci sanayilerin tepkisine bağlıdır. İthal ikameci sanayilerde kısa vadede arz eğrisi ne kadar esnek olursa, ithalat belli bir tarife azalmasına tepki olarak o derece artacaktır(Parasız, 1996:183-187). Bu olay vergi gelirlerini artıracaktır. Diğer taraftan iç piyasadaki arz ne kadar azalır, toplam talep düşecek ve buna bağlı olarak ithal mallarına talep azalacağından vergi gelirlerinde bir düşüşe sebep olacaktır. Bunun sonucu olarak, ticari vergi gelirlerinin, net gelirleri üzerindeki etkisi belirsizdir.

- İthal mallar arasındaki ikame esnekliği: Tarife oranlarının uygulama alanı genişletilir ve yaygınlaştırılırsa ve ithal malları arasındaki çapraz esneklik önem kazanırsa; deregülasyon sonrası ithal mallarına olan toplam talep yükselmiş olsa bile, deregülasyon sonrası tarife gelirleri düşebilir. İthalat listesinin nisbi fiyat yapısındaki değişiklikler, tüketicileri daha ucuz ithal mal çeşitlerine yönlendirebilir.

-İthalatın piyasa yapısı: İthalatın rekabetçi yapısına bağlı olarak ithalatçılar tarife indiriminin hepsini iç piyasaya yansıtmayabilirler. Bunun yerine, tarife oranlarındaki indirimden kendileri faydalanıp, fiyatlar ve ithalat miktarlarını sabit tutarak aşırı karlar elde edebilirler. Özellikle, piyasalarda oligopollerin hakim olması bu gelişmeyi hızlandıracaktır. Bu durumda tarife geliri düşebilir. Çünkü, tarife gelirindeki oran daha düşüktür. Buna karşılık, ithal edilen mal miktarında, yani matrahta küçük bir değişiklik olacaktır.

İthalatın kazanç yönünden cazip hale gelmesiyle birlikte, eğer ithalatçılar iyi organize olmamışlarsa, ithalat sektörüne girişler artacak, sonuç olarak da, çok kişinin bulunduğu bir alanda, gelirler yavaş yavaş düşecektir. Bu durumda, sektöre hakim oligopoller, ithalatı önemli ölçüde kesintiye uğratabilirler ve vergi gelirlerinin azalmasına neden olabilirler. Devlet, uğradığı bu gelir kaybını, ithalatçılara ani bir kazanç vergisi uygulayarak önleyebilir.

- Döviz kuru ayarlamaları: Kısa vadede ithal mallarının fiyat esnekliğinin yüksek olması, gelir artışına neden olur(Özbilen, 1997: 498). Tarife indirimleri arttıkça, yani sifıra yaklaştıkça, ithal mallarına olan talep artar. Deregülasyon politikasını desteklemede kullanılan nominal döviz ayarlamaları ne kadar büyük ve ne kadar çabuk uygulanırsa, gelirlerdeki artış o oranda azalır. Öte yandan, ticari deregülasyon nedeniyle oluşan aşırı mal talebini döviz kurundaki değişmelerle karşılamak mümkün olur. Bu da, ithal malının iç piyasadaki fiyatı, döviz kuru ve vergiler nedeniyle yükselme eğilimine girecektir.

Ticari deregülasyon politikalarının uzun vadeli uygulamaları için, döviz kuru ayarlaması politikasının da süreklilik arz etmesi gerekir. Döviz kurundaki değişmeler, kısa vadede ticari vergilerdeki kayıpları artırabilir. Bunun nedeni, ithalatın deregülasyon öncesindeki fiyatının düşük seviyelerde tutulmasıdır. Bu ise, bazı ülkelerde, ihracat malına uygulanan vergileri dengeleyici bir faktör olarak ortaya çıkar. Geleneksel ihracat,

devalüasyonlara karşı oldukça duyarlıdır ve paranın ani değer kayıpları, ülke içerisinde fiyatların yükselmesine sebep olurken, ihracat fiyatlarının düşmesine ve ihracatın artması nedeniyle ihraç malı üzerindeki vergi gelirlerinin yükselmesine sebep olabilir. İhraç mallarının döviz kurundaki değişme sonucu göstereceği tepki, ticari vergi gelirlerine sınırlayıcı bir etkide bulunmayacaktır(Balassa, 1987). Bu da gösteriyor ki, yukarıda sözünü ettiğimiz etkiler, ticari deregülasyonun, ticari vergi toplamı hacminde meydana getireceği etki, önceden tahmin edilemez. Öte yandan, tarife oranlarındaki indirim, ticari vergi gelirlerinde ani bir kayba neden olmayabilir. Net etki, ancak sisteme hakim olan kısa vadeli ilişkilere ait çok detaylı parametrik bilgilerin elde edilmesine ve doğru analizine bağlıdır. Bir çok ampirik çalışma, serbest ticaretin faydalarını ispatlamış bulunmaktadır(Krueger, 1978).

3-Bütçe ve Makro Değişkenler Arasındaki Etkileşimin Analizi

Buraya kadar yaptığımız analizlerde, ticari deregülasyonun, ticari vergilerdeki değişim etkilerini araştırmaya çalıştık. Ancak, bu etkiler, sadece vergilerdeki değişimle sınırlı olmayıp, bütçede yer alan bir çok kalemin genellikle uzun vadede etkilerinin etkin olmasına karşın, kısa vadede ortaya çıkabilecek sonuçlarının neler olabileceğinin bilinmesini gerektirir. Bu etkiler ise, genelde faaliyet düzeylerinde ortaya çıkabilecek azalmalardan, gelirin yeniden dağılımından ve nisbi fiyatlardaki değişmeler sonucu ortaya çıkabilecek tüketim kalıplarındaki farklılaşmadan dağmaktadır. Uzun vadede ticari deregülasyon milli geliri yükseltip hedefine ulaşırsa, gelir vergilerinin orantılı bir şekilde artması söz konusu olabilir. Buna rağmen, kısa vadede ekonomik faaliyetlerde ortaya çıkabilecek azalmalar ve işsizliğin artmasıyla birlikte, gelir vergisi kazançları büyük bir olasılıkla düşme eğilimine girebilir. Ancak, bu düşüş, üretimin azalması kadar kötü sonuçlar meydana getirmeyebilir. Bu arada, ithal ikamesine bağlı faktör gelirleri düşme eğilimi gösterse de, ithalata bağlı olan gelirler yükselme eğilimi gösterecektir. Bu nedenle, ithalatçılar açısından, piyasalarda tam rekabete dayalı bir yapı söz konusu olsa bile, yine de birim başına kar, değişme göstermeyecektir. Aksine, artan ithalat hacminden dolayı, karların büyüdüğü görülecektir. İşte, bu elde edilen yüksek kar nedeniyle, gelir vergilerinde bir artış beklenebilir, ancak, denetimler tam olarak ve ciddi şekilde yapılabilir, populist politikalar uygulanmaz ise.

Böylece, gümrük tarifelerindeki indirimler nedeniyle gelir vergisinde meydana gelen artışlar, belirli ölçülerde, kur ayarlamasını da sınırlayabilecektir. Devalüasyonun etkilerini biliyoruz. Düşürülen milli para değeri nedeniyle ihracat artarken, ithalat, yabancı ülke paralarının değerlenmesi nedeniyle daha pahalı hale gelecektir. Bu da, ithalatın azalması anlamına gelebilir. Eğer ithalatçılar zengin ise, döviz kuru ayarlamaları, devalüasyonsuz vergi matrahına kıyasla yeni matrahı düşürebilir (Reisen,1990).

Öte yandan, iç piyasalardaki tüketim vergisi gelirleri, kısa dönemde ticari deregülasyonun gelir, ikame ve yeniden dağılım etkileri ile yürürlükte olan dolaylı verginin

yapısından bile etkilenir. Yani, tüketime gelir esnekliği ne kadar yüksek olursa, tüketim vergisi o derece düşecektir. Eğer, ithal malları üzerinde dolaylı vergiler varsa, ithalatın artışıyla birlikte, bağlı olarak, gelirler de artacaktır.

Burada bir özel uygulamaya dikkati çekmek gereği vardır; bir çok ülkede ithal malları ile, ülke malları arasında farklı vergi uygulamaları söz konusudur. Bu nedenle, tarifeler indirildikçe, yerli mallardan ithal mallara doğru bir eğilim olacaktır. Bu da dolaylı vergilerde bir azalma meydana getirecektir. Bu kaymanın boyutları, ithal mallar(eski tarife ile deregüle edilmiş tarife) arasındaki ikame esnekliğine bağlıdır. Türkiye’de (%23) olduğu gibi, genellikle lüks mallara yüksek vergi oranları uygulanır. Vergi, malın fiyatıyla birlikte genelde tüketiciye yansıtılacağından dolayı, fiyatların çok artması nedeniyle, talep bu malların dışındaki mallara kayar. Bu da, devlet geliri olarak özel tüketim vergilerini ve KDV’yi azaltıcı bir etki yaratacaktır.

Ekonomi literatüründe çok sık rastlanmayan bir tabir de *tüketici rantı kazancıdır*. Burada bu olgunun ne olduğunun açıklanması gereği vardır, şöyle ki; genellikle, iç piyasadaki dolaylı vergi gelirlerinde herhangi bir düşüş, bir yere kadar, üreticilerden tüketicilere kayan geliri dengeler. Bu durumda, ithal malları arasında bir fiyat indirimiyle, aynı zamanda hem gelir etkisi, hem de ikame etkisi ortaya çıkar. İthal mallarının fiyatının düşmesi, tüketicilerin ithal mallarına yaptıkları harcamanın toplam harcamaları içindeki payının düşmesine neden olur ve tüketici bu sayede bir tüketici rantı elde eder. Bu nedenle de tüketici talebi artacaktır. İç piyasadaki dolaylı vergi gelirlerinin net etkisi, tüketiciler üzerinde negatif etki olup olmamasına bağlıdır. Yani, dolaylı vergi gelirlerini etkileyen başlıca faktörler, bu konuda, ithal ikameci sektörlerin gelirlerinin, ithal mal fiyatlarının düşmesinin tüketiciler üzerindeki pozitif etkisinden daha büyük veya düşük olmasıdır.

Rekabetçi bir ekonomik yapıda, tarife indiriminden sonraki vergi geliri, daha çok tüketim vergisi konulduğu takdirde artacaktır. Bu durumda, tarifelerden önce toplanan vergi geliri, bu andan itibaren tüketici rantının bir parçasını oluşturacaktır. Oligopol piyasalarda, ithalattan elde edilen vergi geliri, gelir ve tüketim vergisi oranları ne kadar yüksek olursa, vergi geliri de o oranda yüksek olacaktır. Çünkü, tarifelerden dolayı alınan verginin bir parçası, şimdi ithalatçıların gelirlerine dahil edilmiş olacaktır.

Kısa dönemde, serbest ticaretin bütçe üzerindeki en büyük etkisi, devletin mal ve hizmet sektörüne yaptığı harcamalar üzerinde görülür. Kamu sektörü, kendi yaptığı ithalat üzerinden herhangi bir tarife ödemez. Bu nedenle, tarife indirimi devletin mal ve hizmetlerinin faturası üzerinde doğrudan pozitif bir etki sağlamayacaktır. Nominal döviz kuru sabit kaldığı takdirde, özel sektör üretiminde kullanılan girdilerin ucuzlaması, kamu sektöründe maliyetlerin indirimine ancak dolaylı bir katkı sağlayabilir (Kimbrough,1985). Öte yandan, döviz kurunda meydana gelecek bir artış, kamu sektörünün yaptığı ithalatın

maliyetinde doğrudan bir artış eğilimi meydana getirecektir (Dornbusch,1986).

4- Ticari Deregülasyonun Maliyeti Ne Olabilir?

Ticari deregülasyonun faydaları, karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin dayandığı ilkelere göre, yapılan üretime geçişle birlikte ortaya çıkacaktır. Sektörler arası üretim faktörleri hareketleri ile, sektörler ve faktörler arası gelirin yeniden dağılımı da, bu arada bir geçiş dönemi yaşanmasına neden olacaktır. Bu sürecin uzunluğu, faktör hareketliliğinin derecesine ve döviz kurunun esnekliğine bağlı olarak gelişecektir.

Elbette ki, bu geçiş döneminin, devlet bütçesi üzerinde özel bir maliyeti ortaya çıkacaktır. Devlet, bu düzenleme maliyetlerini yüklenmek zorunda kalacaktır. Bu maliyetleri şu şekilde açıklamamız mümkündür:

- Bazı maliyetler, doğrudan bütçeden karşılanacaktır. Bu yük, ekonomik faaliyetler azaldıkça, ters orantılı olarak artacaktır.

-Devletin bazı maliyetlere katlanması, bu geçişin süresini kısaltmak ve özel sektörün düzenleme maliyetini en aza indirmek amacıyla yapılmaktadır. İhracat teşvikleri, sübvansiyonlar ve yatırım teşvikleri bu arada sayılabilir. Bu tedbirler, bir anlamda devlet tarafından ithal ikameci sektörlere kaynak transferi özelliği taşımaktadır(Özbilen,1998:278). Şunu da belirtmek gerekir ki, teoride, deregülasyonun nihai kazancı, transferin maliyetini fazlasıyla karşılayacaktır.

-Ekonomide geçici işsizlik baskısı artmaya başladığı zaman, az önce saydığımız düzenlemelere, genişletici maliye politikası tedbirlerini de ilave etmek gerekebilecektir. Böylece, Keynesyen müdahaleci iktisat politikaları devreye girecektir. Ancak, bu uygulama, kamu kesiminin yüklendiği maliyetleri artırmakla kalmaz, bürokrasiden dolayı, düzenleme hızını da yavaşlatabilir.

5-Deregülasyon Sonrası Devlet Bütçesinde İstikrarın Sağlanması

Bu bağlamda, iki farklı bütçe yapısı karşımıza çıkmaktadır; deregülarize edilmiş bir ekonomideki devlet bütçesi ile ithal mallarına belirli miktar ve tarife kısıtlamaları getiren ekonomideki bütçenin yapısı bir diğerine göre farklılıklar arzeder. Deregülarize edilmiş bir ekonomide geçici etkiler oluşması doğaldır. Ancak, bu etkiler geçtikten sonra, politikacıların daha tutarlı ve istikrarlı bir devlet bütçesi yapmaları kaçınılmaz olacaktır. Elbette ki bu bütçe, gücü, maliyeti ve vergi kapasiteleri ile stratejileri, önceki bütçeye göre farklı olacaktır. Şöyle ki;

- Yeni bütçede toplam toplam GSMH, dünya fiyatları ile milli gelirdeki artış nedeni ile daha yüksek olacaktır.

- Toplam milli gelir içindeki ticari malların payı, deregülasyon öncesine göre daha yüksek olacaktır.

- Gelişmekte olan ülkelerde, iş gücünün payı yükselecek, sermaye daha pahalı hale

gelecektir. Bu da, nisbi olarak bol olan faktör gelirlerinin milli gelir içindeki payını yükseltecektir.

- Ekonomideki toplam gelir arttığından, nisbi olarak kıt faktör gelirleri, bol olan faktörlere göre, mutlak olarak düşmeyebilir.

Devlet açısından, milli gelirin artması, hem gelir hem de harcama vergilerinin matrahını genişletecektir. Böylece de dolaylı-dolaysız vergi gelirleri artacaktır. Potansiyel vergi gelirleri, sadece vergi yapısında belli özellikler varsa gerçekleşebilecektir. Bu bağlamda önerimiz, öncelikle vergi sistemi geniş tabanlı ve tarafsız olmalıdır. Unutmamalıdır ki, vergi yapısında olması muhtemel aksaklıklar, gelir artışını önleyecek bir nitelik kazanabilir.

Şayet devlet, artan gelirlerini istikralı alanlarda yatırımlara yönlendirebilirse, gelir artışı ile birlikte istihdamda da bir artış yaratılabilir. İstihdam seviyesinde daha yüksek bir denge, bir çok yönden bütçe dengesini, ekonomideki daha yüksek gelirin ve tüketimin yapacağı iyileştirmeden daha iyi duruma getirebilir. Yaratılan istihdam sonucu vergilendirilebilecek gelir matrahını, sosyal sigorta ödemeleri ve ücrete bağlı vergileri de artıracaktır.

Bu gelir artışına rağmen, deregülasyon sonucu bütçe dengesini bozan iki etkiden söz etmek mümkündür:

- Deregülasyon sonucu ticari mallardan elde edilen gelirin payı, deregülasyon öncesine göre artmıştır. Bu nedenle, vergi gelirleri de doğal olarak artacaktır. Bunun tersi de söz konusu olabilir; deregülasyondan sonra ticari vergilerin düşmesinin en önemli sebebi, ihraç mallarının, ithal malları seviyesinde vergilendirilmesidir. Bunun sonucu olarak da, ihraç gelirlerinin bir kısmı, daha önceki vergi gelirlerinden oluşacaktır.

-Gelişmekte olan ülkelerde dış ticaretten vergi almak eğilimi her zaman ağırlık kazanır. Çünkü, dış ticaret işlemlerinden vergi almak, normal vergi gelirlerini toplamaya göre hem daha kolay hem de daha az masraflıdır. Böylece, milli gelir artışının bir kısmı tahsilata ve denetçilere gidecek ve devletin geliri böylece azalmış olacaktır.

Ticari deregülasyonun hedefi ekonomiyi dışa açmaktır. Bunun da maliyeti vardır ve karşılanmalıdır. Devlet bütçe dengesi üzerinde istikrarlı politikalar uygulamak kaydıyla, dengeyi sağlayabilir. Tabii ki, bu da, istikrarlı bir siyasi yapıyla birlikte düşünülmesi gereken bir olaydır.

SONUÇ

Gelişmekte olan ülkelerde ticari deregülasyonun, ekonomi üzerinde olumlu etkiler meydana getireceği kabul edilmektedir. Bir ekonomi, uluslararası faktörlerden ne kadar yararlanabilirse, milli gelir, istihdam ve toplum refahı o derece yükselecektir.

Deregölasyonla birlikte devletin gelirleri artacağından, devlet bu gelirleri sosyal refahı artırıcı yönde kullanmalı, kayba uğrayanları desteklemeli, işsizlik sigortası, gibi bir takım kurumları geliştirmelidir. Bunu yaparken de bütçe dengesini bozmamaya özen göstermelidir. Deregölasyonun bütçe üzerindeki etkisi sadece tarife gelirlerindeki düşüşler olarak anlaşılmalıdır. Bu dönemlerde, maliye politikası tedbirlerinde de bir genişleme gözlenecektir. Bu genişleme ile birlikte, ticaret hacmi genişleyecek, bununla birlikte de gelir seviyeleri yükselecektir. Gelir seviyesinin yükselmesi, gelir vergilerinin matrahını yükseltecek, bu da devletin vergi gelirlerinin artmasına neden olacaktır. Yani, devlet, deregölasyonla birlikte uygulamak zorunda kalacağı genişletici maliye politikası tedbirleriyle yapmak zorunda olduğu harcamaları, yükselen vergi matrahları nedeniyle tekrar elde edebilecektir. Bu arada, devletin bütçe dengesine dikkat etmesi gerekir. Deregölasyonla birlikte, döviz kuru hareketleri, faiz oranları ve borç servisi gibi birimlerde de belirli bir farklılık ve gelişme yaşanacaktır. Deregölasyonla birlikte, başta kamu maliyesinde yapılması gereken köklü reformlarla beraber, yeni bir takım politikaların uygulanması, devletin bütçe politikası üzerinde dikkatli davranması, deregölasyonla elde edilmesi planlanan başarıları kolaylaştıracaktır.

KAYNAKLAR

- BALASSA, Bela.- “Effect of Exchange Rate Chances in Developing Countries,” DRD Discussions Paper, 291, Washington: W.B., 1987.
- DORNBUSCH, Rudiđer- “Special Exchange Rates for Capital Account Transaction,” The World Bank Economic Review, Vol. 1, ss. 1-33. Sept. 1986.
- KİMBROUGH, Kent.P.-”An Examination of the Effects of Government Purchases in an Open Economy,” Journal of International Money and Finance, Vol. 4, ss. 113-133.
- KRUEGER, Anne, O.- **Foreign Trade Regimes and Economic Development: Liberalization Attempts and Consequences**, Balliriger Publishing Company, Cambridge.
- ÖZBİLEN, Şevki- **Maliye Politikası**, Ezgi Yayınevi, Bursa, 1998.
- ÖZBİLEN, Şevki- **Kamu Maliyesi**, Muđla Üniversitesi Yayınları, Ünyay, Muđla, 1997.
- PARASIZ, İlker- **Makro ekonomi**, Teori ve Pilitikalar, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1996.

RAISEN, Helmut- **Public Debt**, External Competitiveness and Fiscal
Discipline in Developing Countries, Princeton Studies in
International Finance, No.:66, Princeton University. 1989.
-”International Between the Exchange Rate and the Public
Budget in Major Debtor Developing Countries,” Fiscal
Policy In Open Developing Economies, Ed. By Vito tanzi,
IMF, Washington D.C. 1990.